

Hordaland Bonde-
og Småbrukarlag

Årsmelding 2024

**BILREKLAME - FOLIERING
 STAND OG MESSEMATERIELL
 SKILT OG DEKOR FASADEDEKOR
 KLISTREMERKERPRINT OG TRYKKSAKER
 GRAFISK DESIGN - KLESTRYKK -
 LOGO OG MERKEVAREBYGGING
 MERKEVAREBYGGING - STEMPEL**

Kvassnesvegen 58 - 5914 ISDALSTØ
 Tlf. 56 35 22 50 - www.trykkservice.no
 facebook: Garafisk-Hus - E-post: post@trykkservice.no

Lundal[®]
 KVALITET SIDAN 1870

www.johslundal.no

Innhald

Tillitsvalde i HBS 2024	4
Lokallagsleiarar 2024	5
Leiaren har ordet	7
Referat frå årsmøte 2024	9
Jordbruksforhandlingane 2024	13
Stordemonstrasjon i Oslo i april	18
Styret i arbeid	21
Aktivitetar i lokallaga	23
Stølstur til Tyssebotn	26
Tur til Tjoflot	27
Markvandring med HMS	28
Totalberedskapsdag Knarvik	29
Landbrukspolitisk møte i Rosendal	31
«Mening, mat og mot»-arrangement Voss	32
NBS-leiar Tor Jacob Solberg på tur til Bergen	34
Møte om ærlege tal	34
Minneord Nils Frøynes	37
Avisinnlegg Nationen	38
Landsmøte 2024	39
Fruktnæringa	40
Årsrekneskap og budsjett	42

Bilete framsida: Tjoflot i Ullensvang

Tillitsvalde 2024

Hordaland Bonde- og Småbrukarlag

Leiar:

Mari Austvoll Gjengedal
Tveit 31, 5650 Tysse
97045683
mari.gjengedal@gmail.com

Nestleiar:

Tina Bøe Buer
Hegglandsdalsv.754, 5211 Os
41625254
tinabbuer@gmail.com

Styremedlemmer:

Jarle Helland
Hellandsneset 91A, 5936 Manger
41320601
jarlehelland@hotmail.com

Birte Larsen
Rosenlundv.31
5146 Fyllingsdalen
93207536
post@strutsefarmen.no

Sindre Taxt Måge
Fjordavegen 1305, 5776 Nå
99466959
simaage@gmail.com

Knut Conrad Milde
Høljarvegen 51, 5243 Fana
91829232
knutcmilde@gmail.com

Christian Høie
Cort Piil-Smauet 6, 5005 Bergen
91363050
Christian.hoeie@gmail.com

Varamedlemmer:

Linn Ida Hjelmeland
Lundavegen 45, 5690 Lundegrend
90912026
linnida_h@hotmail.com

Marte Bleken Klemetsdal
Lundakamben 29, 5690 Lundegrend
48001770
martebk@live.no

Leif Grutle
Straumøyvegen 129, 5554 Valevåg
98639004
leif.grutle@haugnett.no

Fylkessekretær:

Åse-Marie Reisæter
Reisetevegen 122
5776 Nå
48021004
hordaland@smabrukarlaget.no

Heimeside:

www.smabrukarlaget.no

Org.nr.

971357282

Kontonr.

9581 10 76644

Leiarar i lokallaga 2024

Bømlo og Stord:

Svein Trygve Larsen
Kanalv.11
5437 Finnås
913 88 138
svein.trygve.larsen@gmail.com

Etne:

Tore Aga Silde
Nernesvegen 27
5590 Etne
915 45 088
tore.aga.silde@hotmail.com

Midthordland:

Dag Kyrre Lygre
Lygre
5646 Nordtveitgrend
48249418
dagkyrre@gmail.com

Kvinnherad og Kvam:

Håvard Holt
Rosselandsvegen 212
5600 Norheimsund
46774900
haavard@hvaas.no

Masfjorden:

Bjørn Egil Nordland
Solheimslia 149
5983 Haugsvær
95746490
bjornegil8@hotmail.com

Osterøy:

Øystein Hole
Hosanger
5282 Lonevåg
959 01 981
eysteinhole@gmail.com

Radøy:

Oddvar Stang
Valdersnesvegen 181
5939 Sletta
907 97 773
oddvasta@online.no

Sotra og Øygarden:

Svein Misje
Mattisbrekko 4
5366 Misje
959 13 082
sveinmisje@bkkfiber.no

Sveio:

Brit Oddrun Stuve
Søre Tjernagel 55
5550 Sveio
45049698
li-rein@online.no

Tysnes:

Anders Lundevold
Bårdsundvegen 89
5685 Uggdal
93847508
alundevold@hotmail.com

Ullensvang:

Johannes Rogdo
Rogdavegen 110, 5776 Nå
41008813
johannes@rogdo.no

Ulvik:

Kyrre Manger
Kvålsvegen 37, 5730 Ulvik
95938952
kyrre_m@hotmail.com

Voss:

Nils Martin Seim
Seimsv.147
5708 Voss
48154386
nilsmartin@vossoppmaaling.no

Fatland

Vi hjelper deg til enda bedre resultater!
 Ta kontakt med oss for en hyggelig
 prat om våre konkurransedyktige
 priser og vilkår.

ULLENSVANG

FRUKTLAGER

Leiaren har orden

Gode medlem

Det har vært et spennende år å tre inn i vervet som leder for Hordaland Bonde- og Småbrukarlag.

Mars 2024 overtok jeg stafettpinne fra mangeårig leder og nestor Leif Grutle. Arbeidet som har blitt lagt ned i organisasjonen av ham og tidligere styremedlemmer står det stor respekt av, og jeg kjenner på en enorm takknemlighet for den kjærligheten alle disse har vist til norsk landbruk gjennom sitt utrettelige organisasjonsarbeid.

Allerede måneden etter, 17. og 18. april, var det duket for stordemonstrasjon utenfor Stortinget. Det var en sterk og spesiell opplevelse å stå sammen med mer enn tusen andre bønder og rope «ærlige tall!» så det ljomet i Stortingssalen.

Som vi vet, fikk vi ikke gjennomslag for våre krav den dagen. Og idet denne årsmeldingen går i trykken, har det nettopp blitt klart at vi også tapte i andre runde. Mens Senterpartiet vandret ut av regjeringslokalene, rakk de samtidig å samle et lite flertall for et tallgrunnlag som var svært likt, og omtrent like dårlig, som det de prøvde å få gjennom i april 2024. Bønder skal fremdeles jobbe mer enn alle andre, og samtidig legge inn egne sparepenger for å produsere mat på dugnad.

Det er ikke vanskelig å se at politikerne er på kollisjonskurs med seg selv. På den ene siden har Stortinget en klar bestilling til landbruket: Vi skal øke selvforsyningsgraden fra 40 til 50 %, og økningen skal være basert på norske ressurser. På den andre siden er politikerne svært lite villig til å gjøre det som trengs for å få det til – nemlig å gjøre det mulig for bønder å være bønder gjennom å gjøre det lønnsomt å bruke norske ressurser til å produsere mat.

Det skal ingen rakettforsker til for å forstå at det å øke vår egen beredskap er en klok investering i dagens ustabile verden. En stabil matforsyning er vårt aller viktigste fundament i totalberedskapen. Og den forsyningen kommer av at vi har et desentralisert landbruk med mange bønder rundt omkring i hele landet som produserer mat på de stedegne ressursene, uten å risikere kollaps den dagen kraftfôret, kunstgjødselen eller dieselen ikke kommer seg inn i landet.

Dette skjønner flere og flere vanlige folk der ute. Selv om flertallet på Stortinget foreløpig er i utakt med befolkningen, er det bare et spørsmål om tid før dette også vil bli åpenbart også for dem. Derfor er ikke dette et tidspunkt for å gi opp. Snarere er det tiden for å brette opp ermene og doble innsatsen.

I 2025 skal vi i Hordaland jobbe for å styrke vår egen organisasjon og kjempe for levelige vilkår for vestlandsbonden. Men vi skal også prøve å nå ut til alle dem som ikke er bønder. For når vi kan få folk flest – alle dem som ikke selv produserer mat – til å forstå at det er av hensyn til *dem* at vi har et landbruk i Norge, da får vi sprengkraft. De er våre viktigste alliansepartnere.

Med kampvilje for norsk matproduksjon i et evighetsperspektiv,
 Mari Austvoll Gjengedal

En lønnsom partner!

bedrift.bondekompaniet.no
Telefon 994 30 640

glymt.no

Transport
Kranarbeid
Singel og sand
Siloballar
Halm
Containerutleige

JAN MO A.S

56 55 59 22 | janmo.no

Årsmøtesamling 9.-10.mars 2024 Hordaland BS og Sogn og Fjordane BS

Samlinga var på Scandic Voss.

Karbonlagring. Gjennomføring i praksis v/ Anders Dalland

Irene og Anders Dalland driv gard på Tysnes, og har gjort ein del erfaringar med ulike måtar å drive på – konvensjonelle, økologiske og regenerative metodar. Konnskapen er erfaringsbasert, og det er ikkje alltid lett å slå fast kva som er best, men det er vesentleg å tilretteleggje for balanse i systemet. Fotosyntesen er motoren for det heile. Fermentering av gylle er ein omdiskutert metode, kompostering er viktig og pløging er uheldig. Snauklipping og hard beiting bør ein unngå. Lage biokol sjølv, er ein arbeidskrevjande prosess. God drenering er ein føresetnad for godt resultat. Det er også engløftar og frøblanding med mange ulike sortar.

Klima- og berekraftsarbeidet til NBS v/ Lise Saga, fagansvarleg i NBS

Hovudbodskapan er ei heilheitleg tilnærming til berekraft, skal ikkje reduserast til å handle om CO2-ekvivalentar. Debatten må opp på politisk nivå, bonden treng kompensasjon. Sjølvforsyning, beredskap og klimatilpassing er viktig for berekraft. Norsk Bonde- og Småbrukarlag utarbeider ein plan som inneheld problembeskrivelse og ein detaljert tiltaksversikt for klima- og berekraftstiltak. I tillegg blir det laga eit kortare oppsummerande dokument som gjer argumentasjonen til NBS meir tilgjengeleg.

Norsk mat på norske ressursar - kva skal til av endringar i politikk og matsystem? v/ Per Olaf Lundteigen, Senterpartiet

Stortingsmeldinga med opptrappingsplan og nye mål for sjølvforsyning, som Regjeringa la fram fredag, er utan tidsramme. Det er ein unnlåtelsessynd. Me er ein del av framtida, ikkje klimasinker og må bli meir radikale. Auka sjølvforsyning betyr auka planteproduksjon, då må plantene bli meir verd. Me må produsere slik at jorda er fruktbar for evig. Importvernet må brukast og WTO-avtalen må reforhandlast. Kjedemakta er i ferd med å knekke Nortura, og politikarane har lenge ynskt å tone ned dette. Me må våge å gå inn i vanskelege dilemma, som prisnedskriving av kraftfor. Prisnedskrivinga må reduserast, ikkje fjernast.

Ny stortingsmelding v/ Anton Langeland, generalsekretær i NBS

Stortingsmeldinga som Regjeringa overleverte Stortinget i går, kan ikkje akseptierast. Den er ikkje ærleg, og det er vanskeleg å sjå korleis desse forslaga skal kunne gi auka sjølvforsyning og den vil ikkje gi norske bønder økonomisk jamstilling.

Debatt

Gruppearbeid med tema: teigbaserte tilskot, marknadsregulering sau, prisnedskriving kraftfor, lausdriftskravet.

Gjensidigeavtalen. Fylkessekretær Åse-Marie Reisæter gjekk gjennom avtalen.

Uttalar. Dei to laga vedtok 5 uttalar: Produksjonsregulering sau, Ein ærlegare klimadebatt, Ei rettferdig framtid for jordbrukaren, Bønder føder også barn, Auk dieselavgifta.

Til slutt heldt dei to laga sine respektive årsmøte kvar for seg.

Referat frå årsmøte i Hordaland Bonde- og Småbrukarlag

10.mars 2024 på Scandic Voss

25 utsendingar med stemmerett deltok på årsmøtet pluss 6 medlemmer utan stemmerett

Arne Lofthus vart vald til møteleiar og ynskte velkomen til årsmøtet.

Innkalling og sakliste vart godkjent.

Val av referent: Åse-Marie Reisæter.

Val av to til å skriva under referatet: Sindre Taxt Måge og Håvard Holt.

Leiars tale

Leiar Leif Grutle starta talen med eit tilbakeblikk på eit liv i jordbruket og dei enorme endringane som har vore. Frå tida då alle hadde eit forhold til jordbruket og visste kvar maten kom frå, til strukturrasjonaliseringa som for alvor tok til på 1960-talet og opptrappingsplan og optimisme på 1970-talet. Optimismen endte med overproduksjon og auka strukturrasjonalisering på 1980-talet. Det vart ei spennamde tid for ein ung bonde og NBS opplevde ein stor medlemsauke. På slutten av 1980-talet var medlemstalet nærare 15.000. «Areal i bruk, jord i hevd» var utgangspunktet. Allereie den gongen vart det jobba med å få til eit driftsvansketilskot. Med tida har me opplevd at stadig meir blir produsert på innkjøpte ressursar. Sakna i starten som leiar i 2019 dei motkreftene organisasjonen burde vere. Dette har endra seg dei siste åra, nye krefter er komne til og NBS har no ein viktig posisjon i landbruket og samfunnet. Glad for å ha fått oppleve to store og stolte periodar i NBS. Håpar og trur at den perioden vi er inne i no vil vare og at ein ny æra for bonden, bygda og NBS ligg framfor oss.

Årsmeldinga vart gjennomgått og godkjent. Den er sendt ut til alle medlemmer.

Rekneskapan vart lagt fram og godkjent.

Budsjett vart lagt fram og vedteke med desse endringane:

Kontingentar auka frå 260.000 til 270.000, sekretærtilskot auka frå 35.000 til 38.000, støtte til prosjekt auka frå 0 kr til 25.000, styreutgifter redusert frå 25.000 til 20.000, reiser og repr. redusert frå 25.000 til 20.000, standutgifter redusert frå 10.000 til 5.000 Dette gir eit underskot på 4.350 kr.

Val

Leiar: Mari Austvoll Gjengedal ny valt for 1 år

Styre:

Sindre Taxt Måge ny valt for 2 år

Knut Conrad Milde ny valt for 2 år

Christian Høie ny valt for 2 år

Tina Bøe Buer attval valt for 1 år

Birte Larsen ikkje på val

Jarle Helland ikkje på val

Vara:

1. Linn Ida Hjelmeland ny valt for 1 år

2. Marte Bleken Klemetsdal ny valt for 1 år

3. Leif Grutle ny valt for 1 år

Representantskapet: Mari Austvoll Gjengedal. Vara Tina Bøe Buer.

Ungdomsutval: Johannes Rogdo, Tore Aga Silde, Johan Kristian Milde (ny). Alle valt for 1 år.

Valnemnd:

Edel Karin Ertsås Alpen (leiar)

Øystein Eik

Irene Dalland

Leif Grutle overlet leiarvervet til Mari Austvoll Gjengedal

Jordbruksforhandlingane 2024

Opptakten til jordbruksforhandlingane 2024 var Stortingsmelding nr.11, ei melding jordbruket hadde store forventningar til. Trass i at meldinga ikkje vart vedteken av Stortinget i april, vart den lagt til grunn for jordbruksforhandlingane som om den var det. NBS vart nøydd til å godta premiss me var ueinige i, for å få delta i forhandlingane, og ein valde å godta talgrunnlaget trass i at ein var fagleg ueinig. Talgrunnlaget og den framforhandla avtalen vil ikkje gi meir matsikkerheit eller fleire bønder, det er ei vidareføring av det me har hatt. HBS sende innspel til Vestland Fylkeskommune i tillegg til å sende inn svar på spørsmål i Studieheftet til NBS. Her er ein del av det me fokuserte på:

Konkrete tiltak for auka sjølforsyning i Norge: Ta i bruk jord som er ute av drift. Auka kvaliteten på areala våre med god grøfting og kalking. Auka beitebruk. Betre bruk av utmarksressursane. Auka tilskot til grøfting, kalking, gjerdehold etc. over jorbruksavtalen. Å betra grøftetilstanden på dårleg drenert myr kan bidra til avlingsauke – samt at det kan vera eit svært godt klimatililtak. Tilskotet bør gjevast som eit tilskot bygd på tal meter grøft – samt kostnad per meter. På myr kan me ikkje har meir enn 4 meter mellom grøftane – men på sand/morenejord kan avstanden femdoblast. Skal ein få fart på grøftinga -noko som er eit godt miljøtiltak – så må grøftetilskotet dekkja 60% av godkjent kostnadsoverslag.

Produksjonar som bør prioriterast for auka sjølforsyning, konkrete verkemidlar: Produksjon av korn og grønsaker bør prioriterast. Det er heilt naudsynt å auka kornproduksjonen dersom me skal makta å auka sjølvforsyningsgraden til 50%. Skal me få med dei små og mellomstore bruka i kornområda må arealtilskotet for korn aukast kraftig på desse bruka – samstundes som me tek bort grovfortilskotet. Det må verta meir lønsamt å driva med korn enn med mjølk eller ammekyr på areal det kan dyrkast korn på. Det må leggjast til rette for at ammekyrproduksjonen vert auka/styrka i områda der grasproduksjon er einaste alternativ produksjon. Me må bruka soneinndeling i driftstilskotet mykje sterkare enn me gjer i dag – samt at me må få struktur på dyretilskotet. Me bør ta ned driftstilskotet i kornområda slik at det ikkje stimulerer til ammekyrproduksjon. Det same gjeld for delar av Rogaland. Me bør også få ein sterk auke i dyretilskotet for dei første 15 ammekyrne. I kornområda bør søknader om investeringsmidlar til korntørke og lager prioriterast før søknader om midlar til mjølkeproduksjon, ammekyr og sau. Småbrukarlaget bør prioritera små og mellomstore mjølkebruk som i dag har lågast lønsemd av referanse-bruka for mjølk. Det same prinsippet bør og gjelda for sau og ammekyr – samt at det vert produsert korn på dei minste bruka i kornområda. Det kan innførast eit beredskapstilskot.

Konkrete tiltak for å styrke norskandelen i dyrefôr og plantebasert menneskemat:

Auka arealtilskotet og tilskotsordningar for å utnytte beitebruka. Fjerne tilskot til nedskrivning av kraftforpris. Stimulere all produksjon av frukt og grønsaker. Overhalde regelverket som gjeld driveplikta.

Me kan få til både auke i sjølvforsyninga og inntektsveksten dersom arealtilskotet for grovfor og korn vert auka. Det må verta billigare å dyrka for eksempel gras på alle dei arealtypepane me har enn å kjøpa kraftfor til drøvtyggarane. Den delen av budsjettmidlane som skal gå til tetting av inntektsgapet må tildelast det første dyre- og arealintervallet i tilskota, samt driftstilskota. Det er viktig at støtteordningane i større grad tek omsyn til bruksstruktur, topografiske og klimatiske forhold i ulike delar av landet. Det bør stimulerast til dyrking av oljevekstar og belgvekstar i dei områda der det ligg til rette for slike produksjonar. Dette kan skje gjennom auka målpris og arealtilskot. Me har sett at det har vore ein nedgang i tal sau og storfe på utmarksbeite. I Hordaland har enkelte lag i organisert beitebruk hatt ein ned-

Nyvald styre: Sindre Måge, Tina Bøe Buer, Mari Austvoll Gjengedal (leiar), Knut Conrad Milde, Leif Grutle (vara), Johan Kristian Milde (ungdomsutvalet), Christian Høie.

Gruppearbeid: Trygve Berentzen, Christian Høie, Karen Hornnes, Tor Nagelgaard, Jenny Måkestad.

gang i tal bruk på opptil 50%. Dette har medført at mange lag som organiserar beitebruken i fjella i fylket - har problem med nok folk til sanking m.m. Me bør styrkja dei tilskots-ordningane me i dag har innan «organisert beitebruk». Investeringsmidlar til tiltak i beiteområdet samt elektronisk hjelpemidlar som sikringsradioar, gps-bjøljer og droner m.m bør aukast mykje. Det same gjeld tilskotet til drift av laga. Sterk auke av utmarkstilskotet kan og bidra til at det kjem meir sau og storfe på utmarksbeite.

Det er vel slik i dag at dei fleste nye fjøsa som har vorte bygd dei siste 10-15 åra har ein robot eller to i fjøset. Og auka bruken av beite på desse bruka trur me vil vera svært vanskeleg på grunn av storleik, avstand til beiteareala og for mange på grunn av rase. I frå desse fjøsa kjem vel om lag 50% av den mjølka som vert produsert her i Vestland. Resten av mjølka vert i dag produsert på bruk med mellom 10-20 kyr i bås fjøs. Mange av desse bruka har endå eit driftsromfang som gjer det mogeleg å produsera mjølk på beite – men då må det gjerast store endringar i tilskotregimet innan mjølk. Arealtilskotet til innmarksbeite må aukast kraftig. Prisen på kraftfor må også aukast.

Tiltak for å beholde, og gjerne øke, antall bønder: Bruka budsjettmidlane på det første årsverket på dei ulike produksjonane. Innføre teigbaserte tilskot for å stimulere til drift på tungdrivne areal.

Hvordan beholde og bygge opp arealbruken og produksjonen i din region? Auka tilskot til grasareal og dyretilskot til drøvtyggarar samstundes som ein fjernar nedskrivningstilskotet på kraftfor. Teigbaserte tilskot vil vere svært aktuelt på våre vanskelege og tungdrivne areal. Innføring av soneinndeling på dyretilskota.

Utforming av teigbasert arealtilskudd for å best mulig møte utfordringene i din region: Vår region har mykje vanskeleg areal, både brattlendt og små teigar. I tillegg er det rikeleg med ujevnheter -smånausar og humpar – som gjer maskindrift vanskeleg. Eit teigbasert arealtilskot må utformast slik at desse ulempene blir mest mogleg kompensert for. Ein mykje større del av budsjettmidlane må flyttast frå volum til areal- og utmarkstilskotet. Me meiner at 60% av budsjettmidlane må gå direkte til bruk av areal. Som i dag må dei tre arealtypane liggja i botn. Me må leggja inn faktorar for arealtypepane til at me får jamna ut produksjonskostnadane per f.e på dei ulike arealtypepane. Vidare må det gjevast tillegg for slått av brattlend fulldyrka og overflatedyrka. Tal teigar må og gje auka tilskot.

Avkastning på kapital viser at det er behov for en vesentlig økning i midler over jordbruksavtalen. Hvordan best fordele en slik økning: Det er viktig med ærlegheit i framstillinga av kostnadar/kapitalkostnadar. Resten av samfunnet må få presentert dei reelle behova, og ein må unngå «lureri» i framstillinga av dei faktiske tilhøva. Kravet i 2024 bør vera tredelt – kompensasjon for kostnadsauke - årleg lønsvekst – og 5 mrd. til tetting av lønsgapet. Finnes det midler igjen kan dette benyttes til å avhjelpe utfordringar knyttet til kapitalkostnader.

Hvordan kan vi hjelpe de store brukene uten å la det gå ut over de små eller bidra til ytterligere strukturrasjonalisering? Gjeldssanering kan vurderast i enkelte tilfelle. Rentestøtte ved rente over ein viss prosent kan og vere eit aktuelt tiltak. Det vil skape eit dilemma, kven som skal få. Dei som evt får hjelp i ein overgangsfase, må i tilfellet oppfylle visse kriteriar.

Målpris: Mjølk bør takast ut. Det er uansett på tide å utfordre WTO-reglane.

Hvordan forebygge overproduksjon: For gris og egg bør ein senka konsesjonsgrensene. Det same gjeld kylling. Når det gjeld drøvtyggarane bør ein redusera dei mengdebaserte tilskota og frigjevne midlar bør overførast til arealtilskotet/utmarkstilskotet, driftstilskota og dyretilskota. Det bør ikkje gjevast kvalitetstilskot til lam på over 25 kg samt til lam med feitttrekk. Det bør og innførast arealkrav per vinterfora sau. På storfe bør det og innførast arealgrense som for sau. Vektgrense bør kunna nyttast til å regulera produksjonen.

Det bør ikkje gjevast arealtilskot til meir enn 400 da korn. For gras bør taket vera 300 da. Tak på tilskot til tal dyr bør endrast: 50 mjølkekyr med same struktur som i dag. For ammekyr bør taket vera 30. Når det gjeld andre storfe bør taket vera 50 dyr. For mjølkegeit og mjølkesau bør taket vera 125 dyr. Når det gjeld sau og ammegeit bør taket vera 150. Taket for tilskot til verpehøns bør vera 1000 høns. Det bør ikkje gjevast tilskot til slaktegris. For avlsgris bør taket vera 30 dyr. Kvotetaket for mjølk bør reduserast til 400 000 liter. Det bør vurderast om det også bør innførast sonedeling på dyre-tilskotet til drøvtyggarar. Overproduksjon er drepende for jordbruket, derfor må me innarbeida mekanismer for å regulere produksjonen. Om Stortingsfleirtalet meiner alvor, må ein ha ein mykje tydelegare haldning til importvern, også til bearbeida produkt. Dei må også lage strengare reglar for dei tre daglegvarekjedene, slik at dei selger norske produkt, så lenge dette er å oppdrive. Verkemidla må stimulere til bruk av dei lokale ressursane me får over på ein best mogleg måte. Også beiteressursane.

Fordeler og ulemper med prisnedskrivning på kraftfor: Det kan vera vanskeleg å produsera kjøtt og mjølk utan bruk av kraftfor –men det er mogeleg å redusera forbruket av kraftfor både i storfe- og sauekjøttproduksjonen. For storfe trur me at eit tilskot til kastratar på kr 3000 vil redusera bruken av kraftfor i storfekjøtt-produksjonen mykje, samt at bruken av beite ville auka. Me trur at forutsetningane for at bonden skal velja å nytta mest mogeleg eigenprodusert for, er at dei f.e han produserar på eige areal er billigare enn f.e. i kraftfor. Skal det skje må me auka arealtilskotet samt endra utrekningsgrunnlaget for tilskotet. Det vil då vera naudsynt å fjerna nedskrivningstilskotet på kraftfor. Kraftforkrevejande produksjonar må ta ut meir på pris. Svin og kylling har ein unaturleg låg pris i forhold til kjøt frå beitedyr.

Hvordan bør investeringsvirkemidlene (IBU) innrettes i framtida? Retningslinjene for tildeling av IBU-midlar bør flyttast frå sentrale føringar til ei regional forvaltning der detaljene i verkemiddelbruken av IBU-midlane vert fastlagt regionalt. I dag er den regionale råderetten begrensa til kva produksjonar som skal prioriterast. Det må leggjast til rette økonomisk slik at det ikkje skal vera turvande og auka produksjons-volumet på utbyggingsbruka. Dersom det er lønsemd i ei utbygging ut frå kriteria som t.d nytting av grovforet, miljøaspektet, bidreg til økonomien på bruket og den vidare drift av garden – så skal ikkje søknaden om lån og tilskot avvisast av Innovasjon Norge. Det skal heller ikkje spela nokon rolle om det skal byggjast til 30 eller 200 vinterforasau - eller til 10 eller 40 kyr. Alle storleikar er like viktige berre dei er tufta på garden sine ressursar. Tilskotsprosenten må vera 60% på bruk med opp til 20 kyr. Taket for tilskotet bør aukast. Vidare bør me vurderer om det bør vera eit rentetilskot for denne bruksstorleik – dette for å sikra at store svingingar i rentenivået dei første 15 åra ikkje vil få negative konsekvensar for økonomien på bruket. Investeringsmidlane har dei siste 40 åra vore den største drivkrafta til den struktur- endringa me har sett innan mjølk, storfe- og sauekjøttproduksjonen i desse åra. Midlane må no gå til dei minste bruka utan at Innovasjon Norge krev auka produksjonsvolum. Det er no på høg tid at det vert eit fornuftig arealkrav ved utbygging – og det bør vera absolutt. Å betra grøftetilstanden på dårleg drenert myr kan bidra til avlingsauke – samt at det kan vera eit svært godt klimatilskot. Tilskotet bør gjevast som eit tilskot bygt på tal meter grøft – samt kostnad per meter. Skal ein få fart på grøftinga - noko som er eit godt miljøtiltak – så må grøftetilskotet dekkja 60% av godkjent kostnadsoverslag. Det mest bærekraftige vil vera at landbruket oppnår eit inntektsnivå som gjer det mogeleg å gjennom-føra naudsynte investeringar utan støtte og krav frå staten når det gjeld driftsromfang m.m.

Tiltak gjeld jordbruksavtalen for å øke tilgang på avløysere: Maks tilskot til avløyser bør aukast til kr. 100.000. Ordninga med avløyser under sjukdom bør prioriterast. I dag er det slik av dagløn utanfor bruket vert trekt frå dagsatsen ein får i avløyser – dette gjer at

dagsatsen ein får til avløyning kan verta kraftig redusert – slik at tilskotet ikkje på langt nær dekkja utgiftene til avløyser. I dag er bruket eit føretak reg. med org.nr – så då bør ikkje anna inntekt utanfor tiltaket trekkjast inn når tilskot skal utreknast.

Klima- og bærekraftsplanen:

Klima, miljø og berekraft vert ofte brukt om kvarandre i ordsiftet om vegen mot ei grønare framtid, men det er viktig å ha ein bevisst bruk av desse omgrepa. Klima er berre éitt av mange viktige omsyn i det større miljøspørsmålet, og ein kan ikkje få ein berekraftig landbrukspolitikk utan heile miljøet. Dei store problema oppstår når klima vert skilt ut som eit einskild omsyn, og ein konkluderer med at politikken er berekraftig om han berre tek omsyn til klima. Planen må ta det breie miljøet inn i berekraftsbegrepet.

I dagens debatt er også synet på klima kome galt og ubalansert ut, noko landbruket lider under. Vi har ein klimadebatt og ein klimapolitikk som er fjernt frå verkelegheita, sunn fornuft og kunnskap om grunnleggjande biologiske prosessar. Planen må ha som mål og utgangspunkt å ta eit oppgjør med dette. Så lenge vi arbeider ut frå eit system som har ei verkelegheitsoppfatning om at beitedyr bidreg negativt til klimaet fordi systemet ikkje rekner med den positive (eller rettare sagt negative) sida av totalrekneskapen (fotosyntese og karbonopptak gjennom biologiske prosessar), har vi allereie tapt. Det er håpløst å godta eit premiss om at biologiske utslepp og fossile utslepp er det same når det i stor grad er sistnevnte som bidreg til ein netto auke i CO₂ i atmosfæra. NBS må nytta høvet til å ta tydeleg avstand frå premisset om at biologiske og fossile utslepp blandast i hop. Dette premisset ligg til grunn for landbrukets klimaplan slik det ligg til grunn for det globale systemet for klimarekneskap, og det er eit premiss vi som miljøbevisst faglag som kjemper for berekraftig matproduksjon aldri skulle ha godtatt. At vi godtok det den gong, betyr ikkje at vi bør la galskapen halda fram. Når den offentlege diskusjonen handlar om å redusera kjøt frå beitedyr og forskarmidlane går til å forska på metanhemmarar framfor andre nyttigare tiltak, er dette ikkje noko anna enn ein grov avsporing frå det som må vera det verkelege klimamålet: å redusera menneskelege utslepp frå fossile kjelder, overforbruk og arealbruksendringar. Det store hovudproblemet for miljøet i dag er overforbruket, hovudsakleg i vesten. Det verkar som at miljø- og klimaproblemet skal løysast med meir teknologi, som krev større utvinning av ressursar, og som store delar av verdas befolkning ikkje har høve til å ta del i. Det er ingen som påstår at vi hadde det dårleg i Norge på 70-talet. Det private forbruket var den gong ein brøkdel av kva det er i dag. Den store elefanten i rommet, som ingen snakkar om, er at vi ikkje kan ha det forbruket vi har i dag dersom vi meiner at alle i verda skal ha det like bra. Det er det ikkje ressursar til, ei heller vil jordkloda tola det. Samstundes aukar den sosiale og økonomiske ulikheita også i Noreg, med bønder som dei lågast løna i samfunnet. Dei er også blant gruppene med lågast personleg forbruk. Å påleggja denne gruppa kostbare, tidkrevjande og lite virksame symboltiltak på bakgrunn av fellesskapet sitt overforbruk, kan med rette opplevast som dårleg musikk.

Klimatilpassing, robuste økosystem og god ressursutnytting er viktig. Robuste økosystem må innebera noko meir enn å berre vedlikehalda på dagens nivå. Det må innebera meir vitale og mangfaldige økosystem der alle dei biologiske prosessane optimaliserast for auka regenerativitet og karbonbinding. Målet er ikkje berre å begrensa klimagassutslepp, men óg å sikra naturmangfald, jordliv, kulturlandskap, fruktbarheit i jorda, auka produktivitet og økosystemtenester som flaumdemping. Biologiske CO₂-utslepp gjennom tap av karbon i jorda er eit betydeleg problem som underkommuniserast i dag, noko som gjer at open åkerdrift og import av planteprodukt kjem betre ut i klimarekneskapen enn det bør. Tiltak som jorddekke og levande plantevekster i større delar av året, mindre bruk av energikrev-

jande kunstgjødsel, tilførsel av meir husdyrgjødsel og organisk materiale i kornområda, og mindre pløying, vil vera agronomiske tiltak landbruket kan gjera som bidreg positivt til klima. Når det gjeld økonomisk jamstilling, er dette eit poeng som ikkje kan sjåast lausrive frå miljøet. Å produsera mat må vera lønsamt, men kva for jordbruk er det vi skal løna? Kva for matproduksjon er det samfunnet skal prioritera? Det må vera den matproduksjonen som er miljømessig berekraftig. Etter vårt syn er det heilt avgjerande at den matproduksjonen som skal vera lønsam for bonden, er den som baserer seg på bruk av norsk jord og norske ressursar. Vi må tørre å seia at økonomisk jamstilling ikkje nødvendigvis betyr at alle bønder og all slags matproduksjon skal vera like lønsam. Ein auke i industriell svine- og kyllingproduksjon til dømes, vil vera i strid med både klima, berekraft og mykje av NBS sin politikk. Vi kan ikkje oppmoda, gjennom auka lønsemd, til auka produksjon av mat som fører til meir import, dårlegare ressursutnytting og mindre bruk av norske areal. Klima- og bærekraftsplanen må ha som ufråvikeleg prinsipp at det er areala vi har i Noreg som må vera utgangspunktet for matproduksjonen. Det er dette som er berekraftig, og det er dette som må vera lønsamt. Det viktigaste politiske tiltaket vi kan gjera i klima- og miljøpolitikken, er å arbeida for ei endring i dagens diskurs og system for føring av klimarekneskap. Dette må vera prioritet nummer ein. Vi må krevja at det vert gjort skilnad på biologiske og fossile utslepp, og vi må krevja at dei biologiske opptaka vert rekna med på lik line med utsleppa. Alt anna vil vera å halda fram med å godta ein feil verkelegheitsskilddring. Viss vi ikkje har riktig målesystem, vil vi alltid få galt svar, noko kampen for rett talgrunnlag syner. Når rekneskapssystemet vert riktig, vil det verta tydeleg at det å ha beitedyr i graslandet Noreg - dyr som er ute og lever i symbiose med graslandskapet, byggjar jordsmonn, binder karbon, førebyggjer erosjon og styrker naturmangfaldet - er det mest klimasmarte vi kan gjera. Produksjon som baserer seg på auka kraftfôrforbruk vil koma tilsvaranda dårlegare ut, og intensiv åkerproduksjon vil også problematiserast. I ein slik rekneskap vil importert mat koma dårlegare ut enn i dag, og verdien av god agronomi som førebyggjar erosjon og utslepp frå jord, vil verta langt tydelegare. På same vis vil storfe og småfe som gjer den viktige jobben med å hausta av gras- og utmarksressursar koma langt betre ut samanlikna med dyr som er inne og et kraftfôr. I dag er det sistnevnte som kjem best ut av klimarekneskapen, sjølv om det etter alle solemerker burde ha vore motsett. NBS må leia an i arbeidet med å spreia denne sunne fornuften til både politikarar og folk flest, på vegne av framtida til norsk, berekraftig matproduksjon.

Hvordan benytte eksisterende tilskuddsordninger i jordbruksavtalen for å stimulere til klima- og bærekraftstiltak på gårdsnivå? Det bør innførast eit karbonlagringstilskot der bøndene får betalt for å lagre karbon. System for dette finnest allereie, og her er det eit stort potensiale for å vise at jordbruket har moglegheiter. Forskingsmidlar som går til utvikling av metanhemmera o.l. kan flyttast til karbonlagring. Tilskuddsordningane må vere tilpassa brukets ressursar og må stimulere til meir beitebruk. Fjerne nedskrivningstilskotet på kraftfôr.

Stordemonstrasjon i Oslo

18. april skulle Stortingsmelding 11, «Strategi for auka sjølvforsyning av jordbruksvarer og plan for opptrapping av inntektsmoglegheitene i jordbruket», handsamast i Stortinget. I det høvet hadde Norsk Bonde- og Småbrukarlag i rekordfart tromma saman til stordemonstrasjon foran Stortinget i lag med ei rekkje organisasjonar. Busslastar med folk frå dei lokale faglaga kom frå store deler av landet. Frå vårt fylke deltok mellom anna Mari Austvoll Gjengedal og Christian Høie frå fylkesstyret, og ein stor delegasjon frå Voss. Demonstrasjonen varte i to dagar, frå 17. april og fram til avstemminga i Stortinget midt på dagen den 18. Heile denne tida var det program frå scena med appellar frå politikarar, organisasjonar, musikarar, bønder og engasjerte enkeltpersonar. Fleire overnatta i telt på Eidsvolls plass. Stemninga då fleire hundre folk stod samla i lyset frå den sterke vårsola og ropte om ærlege tal så det ljoma langt inn i Stortingssalen, var elektrisk.

Kontrasten var desto større då stillheita la seg over plassen etter avstemninga. Forslag 25, kompromissforslaget om talgrunnlaget som SV, Raudt, MDG og KrF hadde fremja i tråd med næringskrav, falt. Regjeringspartia Ap og Sp hadde ikkje nytta høvet dei hadde fått servert på eit sølvfat til å gjennomføra sin eigen politikk, og det var ikkje noko fleirtal for et nytt talgrunnlag. Den dagen var det mange som gjekk skuffa heim. Men takk vera demonstrasjonen fekk mange bønder og oppleva kjensla av å stå skulder med skulder og kjenna krafta i å heva stemma i lag, kan hende for fyrste gong i sitt liv. Den kjensla tok nok mange med seg vidare for å mobilisera til nye kamper for norsk landbruk og ærlege tal.

Mari

Sammen tar vi vare på jorda, dyra og framtida

Felleskjøpet tilbyr deg de beste produktene og helhetlig rådgivning i alle deler av bondens drift. Fra maskin og redskap, driftsbygninger og fjøs, til fôr, plantevern, såvare, gjødsel og øvrige landbruksrekvisita.

Vi er tilgjengelige hele året, og er eneste totalleverandøren med skreddersydde produkter og tjenester til landbruket.

Tlf: 72 50 50 50 · felleskjopet.no

Norsk Landbruksrådgiving SA | nlr.no | nlr@nlr.no | 99 12 40 00

Vekselbanken

Ein god medspelar

- for livskraftige dyr med god tilvekst.

Truleg det beste Sortimentet til sau

Fiskå Mølle sitt førsortiment gir full dekning av protein, energi, vitamin og mineral.

TOPLAC® SAU <ul style="list-style-type: none"> Gir auka mjølkeyting Perfekt ved store kull/kort inneføeringsperiode etter lamming 	TOPLAC® SAU FIBER <ul style="list-style-type: none"> Gir betre vommiljø Består av 75% TopLac Sau, 25% Roetopp 	SAU/LAM APPETITT <ul style="list-style-type: none"> Smakleg og fiberrik Inneføring: "all-round"-fôr til alle dyr
SAUEFØR <ul style="list-style-type: none"> Høgt proteininnhald gir god lammetilvekst Beste val dersom inneføring etter lamming overstig 3 veker 	SAUEFØR DREKTIG <ul style="list-style-type: none"> Ekstra vitamin og mineral Organisk selen og mykje vitamin E 3-5 hekto dekkjer behovet 	LAM BEITE <ul style="list-style-type: none"> Svært fiberrik fôr gir gode magar på beite Perfekt i kraftfôrautomatar

FISKÅ MØLLE AS
Tlf. 51 74 33 00

FISKÅ MØLLE ETNE AS
Tlf. 53 77 13 77

FISKÅ MØLLE TRØNDELAG
Tlf. 73 85 90 60

FISKÅ MØLLE FLISA
Tlf. 62 95 54 44

Fiskå Mølle

HARDANGER FJORDFRUKT BA

Tlf. 40 03 48 80

www.fjordfrukt.no

Styret i arbeid

Med ny leiar og fleire nye styremedlemmer, starta me året friskt med heildagsmøte på Lystgården på Landås. Der brukte me tid på å bli betre kjende med kvarandre, la planar og diskutere kva me ynskte å ha fokus på dette året. Ein hyggeleg og nyttig dag. Dette året har me hatt 10 styremøte - 4 fysiske og resten på Teams. Me har også hatt 2 møte med lokallaga på Teams. På Facebook har me både eiga side og ei gruppe, særleg gruppa blir mykje brukt, både til informasjon om ting som skal skje eller har skjedd, deling av aktuelle saker og meningsutveksling. Me har også ein Instagramkonto.

Hordaland BS har hatt fin vekst i talet på medlemmer dei siste åra. Dette året har medlems-talet auka frå 644 til 674. Me har 60 nyinnmelde, så det er ein del som melder seg ut også, dei fleste grunna høg alder eller at dei sluttar med gardsdrift. Ullensvang BS er framleis det største lokallaget vårt, med 145 medlemmer (11 nyinnmelde i 2024). Voss BS er ein god nr.2, med 107 medlemmer (15 nyinnmelde i 2024). Midthordland BS må og nemnast, dei har 72 medlemmer (11 nyinnmelde i 2024). Midthordland BS har merka seg ut med stor aktivitet, både møte, kurs og sosiale aktivitetar. Dette er nok mykje av årsaka til den store auken i medlemmer. At NBS og leiar Tor Jacob Solberg har vore synleg i media med ein tydeleg bodskap, bidreg nok også til medlemsauken.

Som vanleg sende me inn våre innspel til jordbruksforhandlingane til NBS. I tillegg har me sendt inn svar på høyringar og skrive lesarinnlegg. 1.mai heldt Mari appell i Odda på arrangementet der. Lokallaget var med i toget. Mari heldt og innlegg og var med i paneldebatt på eit landbrukspolitisk møte i Rosendal, i lag med Torgeir Knag Fylkesnes frå SV og Kjersti Hjelmeland frå Vestland Bondelag. I mai arrangerte me HMS-vandring i lag med lokallaget Sotra og Øygarden BS. Me deltok også på årsmøtet til fleire av lokallaga, og me prøver å delta hos alle som ynskjer besøk av nokon frå fylkesstyret.

Marte Klemetsdal, Christian Høie, Tina Bøe Buer, Knut Conrad Milde, Åse-Marie Reisæter, Mari Austvoll Gjengedal, Jarle Helland, Leif Grutle. Framme Linn Ida Hjelmeland.

Ordninga med forsikringsmidlar til lokallag og fylkeslag gjeld framleis (4 kvart år). Lokallag som ynskjer innslag om forsikring/HMS på årsmøtet eller eit anna møte, kan ta kontakt, så kjem ein av oss. Leiar eller andre styremedlemmer deltek og på møter i Landbrukets Partnerskap, Landbrukssamvirke Vest og andre møte som Vestland Fylkeskommune eller Statsforvaltaren kallar inn til (t.d. RMP).

Møte med Anders Nordstad i Bergen mai 2024. Medarrangørar var Bybonden i Bergen, Bondelaget og Spire.

Aktivitetar i lokallaga

I fleire av lokallaga føregår det aktivitetar for både medlemmer og andre. Her er litt av kvart som kanskje kan vere til inspirasjon for fleire.

Masfjorden BS viste filmen "Sau" i samarbeid med Bygdekinoen. Serverte spekemat med tilbehør til dei som var på kinoen.

Då Midthordland BS arrangerte slaktekurs var det ventelister for å få vere med.

Kurs i ljàslått. Midthordland BS.

Dag Kyrre Lygre og Tina Bøe Buer steller til grillmat.

1.mai i Odda. Leiarin vår Mari held appell og har etterpå ein prat med Arne Lofthus frå Ullensvang BS

Mat og prat på Bildøy etter HMS-arrangementet.

Andreas Gjerstad, Knut Conrad Milde og Johan Kristian Milde frå Midthordland BS. Sommaravslutning på Soltun Besøkgard.

Christian Høie frå Midthordland BS på demonstrasjon i Oslo.

Leiar i Sotra og Øygarden BS Svein Misje, Leiar i Hordaland BS Mari Austvoll Gjengedal, Fylkessekretær Åse-Marie Reisæter.

Midthordland BS på tur i marknadshage på Lysekloster. Dag Kyrre Lygre og Irene Dalland kikar inn i drivhuset.

Midthordland BS

Stølstur til Tyssebotn

Søndag 25. august hadde Radøy Bonde og Småbrukarlag invitert medlemmer og andre interesserte til å vera med på tur til Tyssebotn. Veret var vått og grått, men det kunne me ikkje gjera noko med. Med regntøy og godt humør, var det femten personar som tok seg oppover mot stølen til Guri Tyssebotn.

For å koma opp til stølen, måtte ein gå litt i trapper og litt på sti. Med roleg gange tok turen ca. ein time. Sjølv i regnvær var det ei fin naturoppleving. Det var og nokre som valde å køyra opp. Vel opp vart me tekne godt i mot av Guri Tyssebotn og foreldra hennar. Guri hadde for eit år sidan teke over stølen og stølsdrifta som foreldra hadde bygd opp. I geitefjøset var det plass til alle, og det var lagt ut mjølsekkar til å sitja på. Sidan Guri var ganske ny brukar, var det foreldra som fortalde om stølen og drifta. Noko mjølk frakta dei i tank ned til bygda for henting og noko laga dei ost av på stølen. For å varma opp gryta med mjølk som skulle verta til ost, brukte dei ved. Her var det viktig å passa på varmen, men planen var å erstatta vedfyring med straum. Då ville ein få ein friare kvardag.

Det var ikkje berre geitost som vart produsert hos Guri. Dei hadde også produksjon av ulike pølser, pinnekjøtt og fenalår. Geitost og pølser hadde ho lagra på stølen, slik at dei som ville kunne få kjøpa.

Etter orientering om drifta i fjøset, vart me inviterte inn i bustaden dei hadde på stølen. Sjølv om det var trang om plassen, var det plass til alle. Det vart ei koseleg matstund, der det vart servert rikeleg med smaksprøvar av den gode spekematen deira. Stemninga var god, og praten gjekk lett.

Trur alle sat att med ei god og interessann oppleving etter opphaldet på geitestølen til Guri Tyssebotn. Er sjølv imponert over kva ein kan få til med stor arbeidsinnsats, og korleis ein kan nytta dei ressursane som ligg i fjellbeita. Før me gjekk, vart me ønskt velkomen tilbake. Me avslutta stølsturen med å gå køyreveggen attende til bilane våre. Det i seg sjølv var ei fin oppleving. Ikkje rart at ein anbefalte firehjulstrekkar for dei som ville køyra opp.

Oddvar Stang - Radøy Bonde og Småbrukarlag

Tur til Tjoflot

Sundag 13. oktober inviterte Ullensvang Bonde- og Småbrukarlag til den årlege hagevandringa. Turen gjekk denne gongen til Tjoflot, like under fjellet Oksen, i enden av ein smal og svingete veg. Oksenhalvøya høyrde tidlegare til Ullensvang herad, men er no ein del av Voss herad. Me parkerte nede ved nausta, og spaserte opp til garden. Der vart me møtt av dei to unge bøndene Brita Underdal og Bjørnar Hamre. Dei viste oss rundt på garden og fortalde om dei mange planane dei hadde for framtida på garden. Nye fruktfelt var dyrka opp i bratte bakkar, epletre planta og ein liten flokk sauer gjekk og beita. Mykje av epla vert nytta til saft og sider, og vert pressa heime på garden. Fotturistar på veg ned frå Oksen har høve til å kjøpe eplesaft og andre ting når dei kjem forbi garden, og det er eit populært tilbod.

Tusen takk til Brita og Bjørnar som tok så godt i mot oss og viste oss garden sin, og takk til Thomas og Gunnhild som serverte kaffi og bollar. Me 12 som deltok på turen hadde ein flott dag. Tjoflot var ein spennande plass å kome til og det var kjekt å sjå alt Brita og Bjørnar held på med og høyre om alle planane dei har. Me ynskjer dei lukke til!

Åse-Marie

Thomas Harris, Guro Kvalnes, Gunnhild, Anne Karin Velure, Vignleik Bleie, Brita Underdal, Jenny Måkestad, Jonas, Dagny Helland, Otto Vikane, Johannes Rogdo, Bjørnar Hamre.

Markvandring med HMS

Triveleg og nyttig markvandring med HMS hos Odd Bildøy på Bildøy (Sotra) 29.mai 2024.

Gunstein Dyrdal frå Norsk Landbruksrådgiving sende oss rundt på garden for å leite etter potensielle farar. Etterpå samla me oss og gjekk gjennom ting me burde vere merksame på for at det skal vere trygt på garden. Det vil alltid vere ting ein ikkje tenkjer på, og ei påminning er uansett nyttig for oss alle.

Lokallaget Sotra og Øygarden Bonde- og Småbrukarlag stod for grilling av pølser og hamburgerar, spandert av Nortura. Alle dei 26 frammøtte såg ut til å kose seg og vart sitjande ei god stund utover kvelden med kaffi, mat og prat.

Ein stor takk til Odd som stilte garden sin til disposisjon for oss denne kvelden.

Åse-Marie

Gunstein Dyrdal frå NLR har full merksemd.

Terje Strandtun er grillkokk og verten Odd Bildøy følgjer godt med.

Totalberedskapsdagen i Knarvik

Laurdag 9.november inviterte Nordhordland Forsvarsforeining til Totalberedskapsdagen i Knarvik Amfi. Arrangementet markerer slutten på DSB (Direktoratet for samfunnssikkerhet og beredskap) si eigenberedskapsveke, og viser kva frivillig og offentlig beredskap som finst i regionen. Målet er å fremje samarbeidsprosjektet som skal styrke forsvarsvilje og motstandskraft i befolkninga. Bonde- og Småbrukarlaget har ikkje delteke på dette arrangementet tidlegare, men i og med at matproduksjon er ein vesentleg og avgjerande del av beredskapen, syns me at det var naturleg å seie ja til invitasjonen. Me som deltok på standen vår, hadde ein fin dag i lag med kjekke og engasjerte folk frå mellom anna Sivilforsvaret, politiet, brannvesenet og Røde Kors. Mange av dei som var innom standen vår, var veldig opptekne av norsk matproduksjon og matberedskap.

Åse-Marie

Oddvar Stang og Åse-Marie Reisæter

Hvorfor skal jeg være eier av TINE-samvirket?

- Et samvirke som jobber for best mulig økonomisk resultat fra din melkeproduksjon.
- Trygg og forutsigbar avsetning av melka.
- Tilgang til verdifull kompetanse i alle deler av melkeproduksjonen.
- En gunstig startpakke som ny bruker.
- Et godt faglig og sosialt miljø i produsentlaget.
- Et samvirke som sikrer deg konkurransekraft og påvirkning videre i verdikjeden.

SAMMEN SKAPER VI ET LEVENDE NORGE
medlem.fine.no

Landbrukspolitisk møte i Rosendal

27.mai 2024 arrangerte Sosialistisk Venstreparti og Hordaland Bonde- og Småbrukarlag ope møte med tema «Kva no for landbruket?»

Torgeir Knag Fylkesnes, nestleiar i SV, fortalde om den politiske stå på Stortinget og korleis arbeidet med Stortingsmelding 11 og jordbruksoppgjeret har vore. Han ga svar på spørsmål mange av oss har stilt oss etter at Stortingsmeldinga ikkje vart vedteken av Stortinget, men likevel lagt til grunn for jordbruksforhandlingane, som om den var det.

Mari Austvoll Gjengedal, leiar i Hordaland Bonde- og Småbrukarlag, tok for seg dei historiske linene og kvifor vi aldri vil oppnå betre situasjon for bøndene eller auka sjølvforsyning, så lenge det uutalte overordna målet for landbrukspolitikken er «så billig mat som mogleg, med så få bønder som mogleg». Politikarane kan ikkje lenger halda fram med å peike på faglaga og Staten når dei politiske verkemidla som vert framforhandla, gong etter gong er i strid med det Stortinget seier dei vil ha: Matsikkerheit, berekraft og landbruk i heile landet. Det var mange gode og opplysende tankar både frå panelet og publikum.

Kjersti Hjelmeland, Vestland Bondelag, Torgeir Knag Fylkesnes, SV, Mari Austvoll Gjengedal, HBS-laiar

«Mening, mat og mot» kom til Voss

Saman med fleire andre gode krefter, inviterte leiar i Voss BS Nils Martin Seim og Hilde Lussand Selheim til helafte i storsalen på Park Hotel Vossevangen 21.januar. Og det vart verkeleg ein fantastisk og inspirerende kveld for dei 700 fram møtte som før sjølv møtet starta fekk servert nydeleg betasup.

Møteleiar **Edel Urstad** ynskte velkomen og starta med å slå fast at mat og vatn må vere pri ein når det gjeld beredskap. Norsk mat på norske ressursar er avgjerande. Bonden er beredskapen sin kanarifugl, no er det meiningars mot og handlekraft som gjeld.

Kjersti Rinde Omsted snakka mellom anna om aktivt jordliv og «reisa» frå avmakt til makt.

Sven Martin Håland frå Bondelaget snakka om korleis sanningar vert skapt. Jordbruket har endra seg frå arbeidskrevjande til kapitalkrevjande, men jordbruksforhandlingane har ikkje følgd med. Norges Bondelag krev at eit årsverk for bonden skal vere 1700 timar, ingen normering av inntekt og avkastning på all eigenkapital.

Jørund Rong frå Voss Sparebank slo fast at spreidd busetnad og spreidde gardar og produksjon er viktig for beredskapen. Bonden sin andel av prisen på matvarer må opp.

Maria Berg Hestad viste oss korleis me sjølv kan drive matauk og beredskap på små areal og i pallekarmar. Endring startar med oss sjølv.

Per Olaf Lundteigen frå Senterpartiet: «Vi må tørre å si det som er sant!». Stadig fleire ser behovet for beredskap og dette er ei tid der det trengs handling. Matproduksjonen er den mest politisk styrte næringa i Norge, utviklinga med stadig meir import og færre bønder, er villa politikk. Endring tek tid og krev plan og styring. Dersom ikkje Stortinget tek styring, og det må skje no, vil andre ta styringa. Ærlege tal er viktig, og like viktig som rammekravet er fordelinga. Overproduksjon er ein fare, men eigentleg er det importen som er problemet.

Frida Haltli var med og demonstrerte foran Stortinget i april og kjente på sorg, skuffelse og vantru over Stortingsvedtaket den dagen. Ho er ei ung jente som ynskjer å produsere mat, men det må vere lønsemd.

Anders Nordstad, bloggar og mytekverkar, tidlegare generalsekretær i NBS: «Jeg hadde ikke en stemme jeg heller, før jeg begynte å bruke den». Ja, vi treng ærlege tal, vi treng å utnytte dei ressursane vi har og vi treng å få folket med oss. Samfunnet forventar mykje av matprodusentane - skaff deg ein jobb til, invester eigne og lånte pengar (som forduftar), ein evt effektiviseringsgvinst vil tilfalle samfunnet, manglande lønsemd er di eiga feil, vi hjelper deg litt på veg. Det eksisterer mange myter om landbrukspolitikken - at landbrukspolitikken er til for bøndene, er sykt komplisert, landbruket er dyrt, at pris i butikk vert danna av produksjonskostnadane – ingen ting av dette stemmer, prisane vert bestemt ut frå kjøpekraft, det er ikkje reell konkurranse mellom dei tre kjedene og toll har ingen ting å gjere med prisdanninga i butikk.

Edel Urstad fekk alle dei fram møtte **kommunepolitikarane** fram på scena, der alle gav ein lovnad om å løfte saka opp til topps i eige parti.

Åse-Marie

God stemning mellom alle dei 700 tilhøyrarane i salen. Fremst ser me Håvard Holt, Siri Byrkjeland og Øystein Eik frå Kvinnherad og Kvam BS.

Møteleiar Edel Urstad takkar innleiarar og initiativtakarar for ein flott kveld. Lundteigen, Hestad, Omsted, Nordstad, Haltli, Håland, Rong, Seim, Selheim.

NBS-leiar Tor Jacob Solberg på tur til Bergen

29. januar hadde Hordaland Bonde- og Småbrukarlag organisert besøk frå Tor Jacob Solberg, leiaren i Norsk Bonde- og Småbrukarlag. Føremålet var å setja fokus på talgrunnlaget og vår kampsak om ærlege tal.

Første del av besøket var eit presse-gardsbesøk i Bjørnafjorden. Der fekk både Tor Jacob, pressa og politikarar sjå den flotte garden og kulturlandskapet på garden Bø. Tina Bøe Buer, påtroppande bonde på Bø og nestleiar i fylkeslagsstyret, var vertskap og ga intervjuer til journalistane i lag med Tor Jacob, HBS-leiar Mari Austvoll Gjengedal og Marthe Hammer, listetopp for SV i Hordaland. Resultatet vart ein god og fyldig artikkel i Os og Fusaposten, og ein flott reportasje som forsidesak i Bergens Tidende. Vi fekk godt fram budskapet om viktigheita av beredskap og korleis bønder treng ei inntekt å leva av viss vi skal kunna bidra til regjeringas mål om 50% sjølvforsyning. Dei flotte beitene på Bø med gammalnorsk spælsau var eit perfekt bakteppe for å visa korleis matberedskap ser ut i praksis, kvifor det er viktig å nytta alle ressursane vi har, og kvifor vestlandsjordbruket med bratte bakkar og små teiger er annleis å produsere mat på enn flate jorder på Austlandet. Tor Jacob var begeistra over å få sjå eit så flott vestlands-kulturlandskap! Etterpå bar turen vidare til Bergen sentrum og arrangement på biblioteket (les under), før kvelden vart avrunda i godt lag med eit knippe lagsmedlemmar og lystig politikdiskusjon over noko godt i glasaset.

Mari

«Ærlege tal» - Treng vi vestlandsbonden?

Møte med Tor Jacob Solberg og politikarpanel

I lag med Spire, Økologisk Vestland og Midthordland Bonde- og Småbrukarlag inviterte Hordaland Bonde- og Småbrukarlag 29.januar til ope møte på Bergen Bibliotek. Møtesalen har ca. 70 sete, og me var spente på kor mange som ville møte opp. Og salen vart full! Etter innleiing frå HBS-leiar Mari Austvoll Gjengedal, NBS-leiar Tor Jacob Solberg og Inga i Spire, var det klart for politikarane Marthe Hammer frå SV, Andreas Aukland frå MDG, Lars Fjeldstad frå SP og Åsta Årøen frå Venstre å innta panelet. Mari Austvoll Gjengedal leia debatten som var innoft fleire viktige problemstillingar: samanlikning med lærarløn, idealisme, politisk langsiktigheit, krav til dyrevelferd, familiejordbruk og mangfald kontra AS, kjedemakt med prisdanning i butikk og EMV. Og ikkje minst talgrunnlaget, det er viktig med ein faktabasert debatt. Når politikarane ber om å få feile tal, er det alvorleg.

Oppsummering: Trass i flotte mål blir vi stadig færre. Kva skal til? Dette er spørsmål som vedkjem heile samfunnet og politikarane må ta ansvar. Bette rammevilkår må på plass for at bonden skal ha ei løn å leve av. Då trengs det rett talgrunnlag og verktøy som gjer det mogleg å prioritere beredskap, rekruttering, stell av jorda og kunnskap. Me er sårbare, og det er viktig no at samfunnet engasjerer seg.

Tor Jacob Solberg, Tina Bøe Buer, Marte Hammer (SV) og Sindre Måge på Bøe i Bjørnafjorden.

Fullsett sal under møtet på Bergen Bibliotek.

Mari leiur debatten mellom representantar frå NBS, MDG, SV, SP og V.

Tor Jacob har ingen problem med å halde på interessa hos publikum.

Ungdommen er med

Nils Frøyne til minne

Nils Frøyne døydde 19. oktober etter lang sjukdom. Nils var ein av stiftarane til Ullensvang Bonde- og Småbrukarlag i 1979. Opprøret som gav opphav til lokallaget den gong var fyrst og fremst grunna dårlege tilhøve for fruktdyrkarane, men Nils ville at husdyrbøndene også skulle vera del av det nystifta laget. Og slik gjekk det til at styret den gong inneheldt fruktbønder og husdyrfolk. Dermed fekk det nye laget breiare grunnlag for verving og småbrukarpolitikk. Nils var svært oppteken av småbrukarideologien, og fekk eit stort kontaktnett med likesinna i småbrukarrørsla både her i Hordaland og andre stader i Sør Noreg. Nils vaks opp på Frøyne, ei den gong veglaus grend i Ullensvang, og overtok heimagarden etter mor si. Han var ihuga sauebonde og kjempa for betra kår for småfebønder. Sjukdom gjorde at sauehaldet opphørde for ein del år sidan. Nils var ein svært habil gråsteinsmurar og hadde fleire prosjekt i Hardanger. Restaurering av gamle bygningar var ei av hjartesakene hans. Me er mange som har gode minne etter han.

Arne Lofthus

Er kampen for rettferdig inntekt til bonden et spill for deg, Bjørlo?

Publisert i *Nationen* 3.6.2024

Mandag ble det klart at KrF og Venstre gir sin støtte til regjeringen og den framforhandlede jordbruksavtalen. Venstres Alfred Bjørlo uttaler til *Nationen* at «nå må norske bønder kunne stole på at det finnes et ansvarlig flertall i Stortinget». Han omtaler SV og Rødt som urokråker som driver med «spill og taktikkeri» når de viser skepsis mot å støtte avtalen.

SV og Rødt sin skepsis bunner i at jordbruksavtalen bygger på et tallgrunnlag som ikke har demokratisk flertall. I lys av dette framstår som ganske smakløst av Bjørlo å prøve å skåre billige politiske poeng på disse partienes bekostning. Det burde heller bekymre Bjørlo at regjeringen nå ser ut til å få flertall for en avtale hvis fundament nylig ble nedstemt av forsamlingen han selv er en del av.

Faktum er at Stortinget nå står i en bemerkelsesverdig merkelig situasjon uten presedens. Som Bjørlo riktig peker på, ble det ikke flertall for forslag 25 fordi regjeringen nektet å lytte til næringens krav om ærlige tall og støtte politikken de selv gikk til valg på. Men det ble heller ikke flertall for noen andre forslag.

Likevel, selv om regjeringens forslag falt i Stortinget, er det dette som på forunderlig vis har endt opp med å utgjøre regnemåten for årets jordbruksforhandlinger. At SV og Rødt reagerer på dette, skulle bare mangle. Spørsmålet er vel snarere hvorfor Bjørlo ikke gjør det?

For hva er egentlig spillereglene i denne situasjonen? Og hvor ansvarlig, for å bruke Bjørlos ord, er Stortinget når de lar regjeringen slippe unna med denne frektheten?

Det er forstemmende at Venstre og KrF vil gi sin tilslutning til en avtale med et udemokratisk tallgrunnlag. Det viser ikke bare en manglende respekt for jordbrukets felles krav om ærlige tall som jeg og de andre demonstrantene ropte for full hals på Eidsvoll's plass 17. og 18. april, men det viser også en manglende forståelse for forskjellen på de respektive rollene til faglagene og de folkevalgte. For der Bonde- og Småbrukarlaget og Bondelaget kun har to valg i forhandlingssituasjonen (enten godta spillereglene staten bestemmer eller velge bort retten til å forhandle), står Stortinget i sin fulle rett – ja, sitt fulle ansvar vil noen hevde - til å endre, justere og gi korreks til regjeringens valgte framgangsmåte.

Det er nemlig Stortinget, ikke bøndene, som skal bestemme jordbrukspolitikken her til lands. Jordbruksforhandlingene er kun et grunnlag for Stortingets behandling, ikke en fasit. Og når politikken (virkemidler basert på uærlige tall) ikke bidrar til å oppnå de målene Stortinget selv har satt (om blant annet jamstilling og økt selvforsyning), er det Stortingets jobb å gripe inn. Jeg skulle ønske jeg kunne stole på at det fantes et ansvarlig flertall på Stortinget. Et flertall som ikke lot regjeringen slippe unna med forsøket på å kuppe kampen om reell jamstilling. Et flertall som sørget for at det fikk konsekvenser når noen prøvde å presse gjennom politikk som ikke var demokratisk vedtatt. Men det virker å være for mye å håpe på. Det samme tallgrunnlaget som ble nedstemt av Stortinget i april, ligger nå an til å bli godtatt av Stortinget som fundament for årets jordbruksavtale. Av hensyn til å gi bønder «ro». Av hensyn til «respekten» for avtaleinstituttet.

Dette er ikke bare stilltiende samtykke fra Stortingets side, men aktiv støtte til en regjering som syns det er viktigere å jamstille bønder på papiret enn i virkeligheten. Og som vi vet, vil dette ikke føre til noe annet enn en fortsatt nedlegging av norsk landbruk. At ikke dette bekymrer Bjørlo, bekymrer meg.

Mari Austvoll Gjengedal,
Samfunnsgeograf, jordbruker og leder i Hordaland Bonde- og Småbrukarlag

Landsmøte 2024

Landsmøtedeltakarar frå Hordaland: Johannes Rogdo, Ullensvang, Håvard Holt, Kvinnherad og Kvam, Endre Evensen, Voss, Jon Bergmål, Sveio, Øystein Eik, Kvinnherad og Kvam, Åse-Marie Reisæter, fylkessekretær, Frida Valeur, Ullensvang, Thomas Harris, Ullensvang, Mari Austvoll Gjengedal, fylkesleiar, Sindre Måge, Ullensvang, Tor Nagelgaard, Midthordland, Jens Markhus, Etne, Bjørn Egil Nordland, Masfjorden, Johan Kristian Milde, Midthordland, Oddvar Stang, Radøy, Nils Martin Seim, Voss.

«Hordalandsbenken»: Jens Markhus, Etne, Håvard Holt og Øystein Eik, Kvinnherad og Kvam, Bjørn Egil Nordland, Masfjorden, Tor Nagelgaard og Johan K. Milde, Midthordland, Oddvar Stang, Radøy.

Er fruktneringa i ferd med å bli ei stengd næring?

Denne vinteren har det kome fram opplysningar om at fruktlagera «vaskar» medlemslistene sine for å luka ut passive, gjerne mindre produsentar. Det er naturleg at fruktlagera ynskjer aktive, gode produsentar, og dette er ein praksis som har vore gjennomført tidlegare. Men det me høyrer no, er at grossistane gir melding til fruktlagera om at mengden i marknaden av norsk frukt er uhandterleg for nokre varesortar. Dette kan vera eple i delar av norsk sesong, plommer og moreller. Frå gammalt av veit me at ein norsk epleproduksjon på i overkant av 10.000 tonn, som skal seljast i normal norsk sesong, kan vera utfordrande for salsledda. Den store plantinga i alle norske fruktdistrikt har vore med å skape desse utfordringane. Store areal på Austlandet og i Telemark, på tradisjonell kornjord, med gode investeringsmidlar frå det offentlege, ser ut til å bidra til å forsterka salsproblema.

Når fruktlagera såleis får melding om å redusera eller ikkje auka mengdene frå sine medlemmer, gir dette seg utslag i utestenging av nye potensielle medlemmer. Det er, slik me har forstått, fruktlagera sjølve som i denne prosessen, ikkje vil ta inn fleire medlemmer.

Fleire spørsmål dukkar opp:

- Har me ein norsk overproduksjon all den tid det vert importert mange tusen tonn eple i norsk sesong?
- Kva vil dette på sikt ha å seia for bygdene våre når unge, nye potensielle fruktdyrkarar ikkje får vera med i fellesskapen?
- Kva kontroll har me på at dei største medlemmene i fruktlagera, med tilgang på leigejord eller nydyrka jord, ikkje aukar opp sin produksjon?
- Er dette ei utvikling av vår lokale fruktproduksjon eller er det starten på ei avvikling?

Sentraliseringa innan norsk fruktproduksjone er no ein realitet, i og med at sentrale stork av landet aukar opp sin del av marknaden, og dette skjer heilt utan politisk kontroll av næringa. Tollvernet er svakt og gammalt, tollsatsane er like som for 30 år sidan. Politiske myndigheiter sine mål om meir norsk frukt og grønt, og større norskandel av marknaden, ser ut til å vera skrivebordynskje utan reell styring. All den tid myndigheitene heller ikkje har politisk styring med matomstnaden i Norge, blir dette den sterkaste sin rett til å produsera og få selt produkta sine. Grossistane skjuler seg bak ein «konstruert» marknad der overproduksjon berre skjer utan styring. Diverre verkar det som om fruktlagerstyra gjerne vel den enklaste vegen med å stengja fruktlagera for nye medlemmer. Det kan vera fleire grunnar til at nye bønder, gjerne unge framtidige fruktbonder, vil vera del av fruktfellesskapen. Det vanlegaste er ved generasjonsskifte, men også gardskjøp av tilflyttarar skjer.

Det store spørsmålet blir: Korleis kan me hindra at næringa ikkje blir ei stengd næring, og vidare, kva vil bortfall av potensielle unge, nye bønder få å seia for våre sårbare bygder?

Hordaland Nei til EU neitilEU

ønsker Hordaland Bonde- og Småbrukarlag lukke til med årsmøtet og med det viktige arbeidet laget gjer for norsk landbruk.

Hordaland NtEU arbeider for eit EU-fritt Norge og for å erstatta EØS-avtalen med ein likeverdig avtale som ikkje fører med seg tap av folkestyre og sjølvråderett.

Me håpar at mange i Bonde- og Småbrukarlaget støttar denne kampen, og me inviterer til medlemskap i organisasjonen vår.

Me ser fram til eit godt samarbeid i åra som kjem.

www.neitileu.no

Mjølkepumpe for sau, geit og ku. Enkel i bruk.
Råmjølkserstatning - reddar tusenvis av lam.
Lammebar - med 5 eller 10 smokkar monterte oppe. Størrelse 20 til 65 liter.

Drikkeutstyr

Vi har alt du treng for montering av drikkeutstyr til husdyr. Mange modellar drikkekar, stål- og plastrør, rørdelar m.m.

Nessemaskin
 Sjørsav. 5, 6994 Nessane, Tlf. 57 69 48 00
www.nessemaskin.no

VOSS Landbruksrekskap

- komplett, enkelt i bruk, Altinn
- svært gode tilbagemeldingar
- innarbeidd gjennom tre tiår
- kompetent brukarstøtte

Kr **2600** pr. år/brukar
 Krav: Excel 2010 eller nyare

landbruksdata
 VOSS AS

Tlf. 56 52 98 55 - www.landbruksdata.no

Balanse 2024

Rekneskap 31.12.24	Rekneskap 2024	Budsjett 2024	Budsjett 2025
Driftsinntekter.			
Kontingentar	250 744	270 000	270 000
Sekretærtilskot NBS	38 000	38 000	38 000
Lysingar i årsmeldinga	49 100	50 000	46 000
Møte - studietilskot	43 000	20 000	30 000
Medlemstilskot	27 487	27 000	28 000
Andre inntekter	0	500	500
Renteinntekter/kundeutb.	2 869	4 000	5 000
Sum driftsinntekter	411 200	409 500	417 500
Driftskostnader.			
Støtte til prosjekt	0	25 000	40 000
Løn leiar	35 000	35 000	37 000
Løn sekretær	154 000	154 000	163 000
Div. adm. Kostnader leiar	7 000	7 000	8 000
Arbeidsgivaravgift	27 636	26 650	28 000
Kontorutgifter/telefonutg. Adm. Sekretær	11 000	11 000	12 000
Styreutgifter	8 368	20 000	15 000
Årsmøte	28 145	25 000	25 000
Årsmelding m/utsending	41 770	43 000	43 000
Reiser og representasjon	14 717	20 000	20 000
Kurs, møter, informasjon m.m	0	3 000	3 000
Lysingar, honorar	0	2 000	2 000
Porto, tidsskrifter m.m. sekretær	4 687	4 000	5 000
Rekneskap og kasserarverksemd	22 459	20 000	25 000
Tilskot til lokallaga	0	0	0
Forsikring	1 403	1 200	1 600
Gåver og helsingar	650	3 000	3 000
Standutgifter/reklame	0	5 000	5 000
Andre utgifter	5 379	5 000	6 000
Renteutgifter/tap på krav	1 200	1 000	1 500
Sum driftskostnader	363 414	410 850	443 100
Driftsoverskot/underskot	47 786	-1 350	-25 600

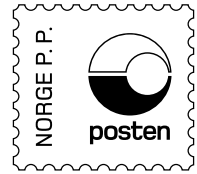
Kundefordringar	8 800
Forskuddsbetalte kostnader	0
Vb 1076644	220050
Vb 6442177	80781
Skattetrekkskonto	9 179
Sum eigendelar	318 810

Eigenkapital og gjeld

Eigenkapital 0 01.01.2024	234 565
Overført resultat	47 786
Sum eigenkapital	282 351

Gjeld

Leverandørgjeld	3 569
-----------------	-------

På lag med landbruket

Forsikring

Pensjon

I Gjensidige er vi stolte av å samarbeide med Norsk Bonde- og Småbrukarlag. Sammen kombinerer vi erfaring og ekspertise slik at du kan sikre deg og dine, og alt som er ditt.

Som medlem av Norsk Bonde- og Småbrukarlag får du gode rabatter på privatforsikringer, driftsforsikringer og pensjon hos Gjensidige.

Les mer på gjensidige.no/landbruk, eller ring oss på 915 03100.

Norsk Bonde-
og Småbrukarlag

Gjensidige

